

Barnkonventionen och barns bästa i kristna trossamfund

SVEN-ÅKE SELANDER

Inledning

Syfte

Frågor om barns rätt och barns bästa är ett viktigt tema i FN:s konvention om barnets rättigheter (i det följande kallad barnkonventionen), antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Syftet med denna uppsats är att undersöka på vilka sätt de kristna kyrkorna respekterar barns rätt och arbetar för deras bästa, både när de är medlemmar i trossamfundet och när de deltar i trossamfundets arbete utan att formellt vara medlemmar.

Bakgrund

Skelskiftet 1900 var en mycket omvälvande period sett i ett samhällsperspektiv. Teologiskt utmanade den liberalteologiska strömningen den traditionella teologin. Filosofiskt var man på väg från ett idealistiskt mot ett värdenihilistiskt och positivistiskt angreppssätt. Pedagogiskt fokuserade tysk och amerikansk pedagogik på vikten av att barnet aktivt skulle upptäcka världen bland annat genom att tillämpa projektmetoden i skolans arbete. I den svenska katekeskommitté som lade fram sitt förslag 1917 sökte man komma fram till en konfirmandpedagogik som inte bara skulle vara traditionellt kunskapsinhämtande och repeterande utan också skulle beakta ungdomarnas egna problem och föreställningsvärld och söka sätta in detta i den kristna traditionens ljus. Ett annat uttryck för detta var den undervisningsplan för den svenska skolan som antogs 1919. Katekesundervisningen byttes mot ett studium av de bibliska texterna och de avslutande studierna i etik och kristen tro skulle bygga på Bergspredikans etik.¹

¹ Om samhälle, människosyn, innehåll och metod se Selander 1982.

Det mest populariserade uttrycket för markeringen av barnets rätt att upptäcka och tolka kom med Ellen Keys bok *Barnets århundrade* 1900. Boken fick stor betydelse inte bara i Sverige och Norge utan också internationellt, inte minst i Tyskland. Boken utgjorde både en proklamation av ett idealt synsätt och ett pragmatiskt handlingsprogram till förmån för barnet.²

Genom hela förra delen av 1900-talet går en kraftmätning mellan institutionernas rätt att bestämma livs- och trostolkning och försvaret för barns rätt till tolkningsföreträde och egna val. Kyrkans företrädare ville bevara sin rätt att formulera den samhälleligt accepterade trostolkningen och förmedla den till barnen för deras eget bästa, medan frikyrkliga, ateister och radikala politiker kunde tolka kyrkans rätt till tolkningsföreträde som ett ifrågasättande av deras tro och värderingar. I ett demokratiskt samhälle måste människor tilltros kompetens att utveckla och ta till sig en trostolkning som både gör livet meningsfullt för den enskilde och skapar gemenskap och trygghet mellan människor i samhället och i världen.

Detta var nu inte enbart ett nordiskt problem. Möten mellan generationer och grupper i samhället med olika krav på tolkningsföreträde har ägt rum och sker fortfarande överallt. Samhällsstruktur, religion, tradition och kultur har bestämt utfallet av dessa möten.

Det är i detta ljus man har att se FN:s konvention om barns rättigheter antagen den 20 november 1989. Sverige undertecknade konventionen i juni 1990 och den trädde i kraft i september samma år. 2009 har nästan alla nationer undertecknat konventionen och förbundit sig att följa utvecklingen i samhället och verka för att dess egna organ och frivilliga organisationer och sammanslutningar, däribland kyrkor och övriga trossamfund, medverkar till att förverkliga barns rättigheter inom sina respektive verksamhetsområden, så som de formuleras i barnkonventionen.³

² Key 1900.

³ Barnkonventionen 2009.

Ett teologiskt funktionellt perspektiv

Ett teologiskt funktionellt perspektiv innebär att man inte betraktar kyrkans olika verksamhetsformer som sektorer skilda från varandra utan som komplementära.⁴ Så såg man redan i urkristendomen på sitt uppdrag. Frågor om formellt medlemskap (t.ex. döpt eller icke-döpt), liturgiskt, kateketiskt och diakonalt hängde samman och motiverades utifrån en kyrkosyn, en ecklesiologi, som såg till hela kyrkans gemensamma uppdrag. Svenska kyrkan formulerade detta 1999 som att fira gudstjänst, undervisa och utöva diakoni och mission.⁵ Svenska Missionskyrkan beskriver församlingens uppgift så:

Församlingen finns i världen och för världen. Genom Guds mission, vittnesbörd, tjänst och gemenskap, uttrycker församlingen Kristi närvaro och delar människors liv på den plats där den verkar. Församlingen lever i denna mission genom evangelisation [...], diakoni [...] och gemenskap [...]. Församlingen är en hela livets kyrka och vill möta människors behov i alla åldrar och skilda livssituationer.⁶

De kristna kyrkorna har inte bara ett internt uppdrag i förhållande till deras egna medlemmar. De har också ansvar för att uppmärksamma omständigheter, t.ex. där barns rätt kränks i samhället, nationellt och globalt, att peka på sådant som samhället brister i ansvar för. Kyrkorna kan vara ense med de beslutande i samhället. De kan också vara oense om val av åtgärder eller vara motståndare till lagar och regler som

⁴ Selander 1994.

⁵ 2 kap. 1 § Kyrkoordningen. Kyrkomötet 2009 behandlade frågan om mission som begrepp och uppgift i kyrkoordningen. Utskottet anförde att »ett rikt arbete pågår kring reflektionen om begreppet mission som en aspekt på församlingens grundläggande uppgift och dess omsättning i praktisk verklighet. Då all verksamhet i Svenska kyrkan i sig rymmer de fyra aspekterna av församlingens grundläggande uppgift menar utskottet att det inte är rimligt att Svenska kyrkan på olika nivåer strukturerar sin organisation efter dessa aspekter. Utskottet understryker att allt liv och all verksamhet i en församling rymmer det som begreppet mission uttrycker». Svenska kyrkan, kyrkomötet 2009, Eu 2009:01. Detta svarar mot ett funktionellt teologiskt synsätt.

⁶ *Konstitution för Svenska Missionskyrkan 2009.*

samhället ställt upp. Kyrkorna behöver då argumentera och agera till förmån för förändringar. Det kan också vara så att samhället måste kritisera och agera mot kyrkorna på grund av företeelser som kränker barns rätt. Det får anses vara barns rätt och till deras bästa att de i sina trossamfund kan uppleva att gudstjänst, undervisning och gemenskap hänger samman och skapar fördjupad förståelse av den kristna tron.

Svenska kyrkan, Svenska Missionskyrkan (tidigare Svenska Missionsförbundet) och Katolska kyrkan får illustrera i vad mån kristna kyrkor motsvarar kraven på barns rätt och bästa i sina verksamheter, vilka möjligheterna är och vilka svårigheter som möter. Vad har gjorts/vad återstår? Exemplifieringarna har valts utifrån principen att Svenska kyrkan är störst kristet trossamfund i Sverige och därför är mest representerad i uppsatsen, att Svenska Missionskyrkan har lång tradition som inflytelserikt kristet »frikyrkligt» trossamfund samt att Katolska kyrkan är ett av de största kristna trossamfunden i Sverige efter Svenska kyrkan med tydlig internationell profil som en del av den världsvida romersk-katolska kyrkan.

Barnkonvention och kyrkotillhörighet

Ett formellt perspektiv

Ett formellt perspektiv innefattar frågor om dop, medlemskap och kyrkligt medansvar, rätt till delaktighet i formella och informella demokratiska beslut samt rätt att inte tillhöra något trossamfund.

Vilka formella bestämmelser är då till »barns bästa»? Med barn menar barnkonventionen alla som är under 18 år. Barnkonventionen markerar vikten av att barn tidigt får vara med och besluta om hur deras verklighet skall utformas och om deras rätt att själva välja tros- och livsåskådning. I barnkonventionens artikel 14 står följande:

1. Konventionsstaterna skall respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. 2. Konventionsstaterna skall respektera föräldrarnas och i förekommande fall, vårdnadshavarens rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt. 3. Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Nyckelformuleringen är: »förenligt med barnets fortlöpande utveckling». Ingen åldersgräns anges.

I Sverige gäller Lag om trossamfund 1998 för samtliga trossamfund. Där anges att barn från 12 års ålder har rätt att delta i beslut om att tillhöra eller icke tillhöra ett visst trossamfund (negativ religionsfrihet).⁷ Barnet är dock fortfarande beroende av föräldrar/vårdnadshavare om det vill förändra sitt medlemskap i någon riktning liksom föräldrar/vårdnadshavare är beroende av sina barns inställning. 12-årsgränsen är alltså inte beslutad av trossamfunden. Samhällets 12-årsgräns kan anses ligga i linje med barnkonventionens bestämmelser om att barn med ökande mognad bör ha medinflytande över trostillhörighet eller icke trostillhörighet (artikel 14).

Det svenska skolsystemet förutsätter att barn deltar i obligatorisk religionskunskapsundervisning oberoende av föräldrars rätt. Fristående skolor med trossamfund som huvudmän kan hamna i en gråzon när det gäller att tillämpa den officiella skolans principer för undervisningen samtidigt som man vill att skolan skall präglas av dess konfessionella huvudman. Bakom ligger en medvetenhet hos myndigheterna om att främst religionskunskapsundervisning inte får vara ensidig och uttryck för en viss konfessionell hållning, något som strider mot läroplanerna. Då kan barns rätt till religionsfrihet trädas för när och principen om »barns bästa» inte upprätthållas.⁸

⁷ Lag om trossamfund 1998:1593, 4 §.

⁸ Selander 2001, Larsson 2009.

Den diskussion som förs handlar dock mer om principer för skolans verksamhet och trohet mot gällande läroplaner än om barns rätt att påverka sin situation.

Frågor om medlemskap i trossamfund samt barns rätt till medinflytande utgör ett principiellt viktigt problem i ljuset av barns bästa inte bara för skolan utan också för trossamfund.

Kristna trossamfund

Barn är inte något vanligt förekommande begrepp i Kyrkoordning för Svenska kyrkan, antagen 1999 (i det följande kallad Kyrkoordningen). I inledningstexten till 1 kap. står: »I kristen tro intar barnen en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet». ⁹ Om medlemskap sägs: »Den som döps i Svenska kyrkans ordning blir upptagen i Svenska kyrkan» (29 kap. 2 §). Man kan också tillhöra Svenska kyrkan »efter meddelande från barnets vårdnadshavare» (29 kap. 3 §). Huvudalternativet är dock dop. Det framgår av bestämmelsen att kyrkotillhöriga med odöpta barn skall informeras om möjlighet till dop och kyrkotillhörighet samt »erbjuda dem att låta döpa sitt barn» (19 kap. 8 §). Alternativet att barnvälsignelse skulle kunna markera barnets tillhörighet till Svenska kyrkan är inte aktuellt, eftersom Svenska kyrkans grundläggande princip är att dopet är det enda som är fullt formellt medlemsgrundande. ¹⁰

Barnen är alltså i princip tillförsäkrade rätt att döpas liksom rätt att avvakta med dop. I båda fallen utövas rätten av föräldrar eller

⁹ Synen på barnet i Svenska kyrkan utvecklas närmare i dokumentet *I dialog med barn. Grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0–14 år*, antaget av Svenska kyrkans församlingensnämnd i september 1999. Svenska kyrkans kyrkomöte 2009 beslöt att utreda förutsättningarna för en paragraf om barnkonsekvensanalys att införas i kyrkoordningen. Svenska kyrkan, kyrkomötet 2009, Kl 2009:06, Beslut § 151.

¹⁰ Detta blir tydligt bl.a. i Domkapitlets i Göteborgs beslut att en kyrkoherde som genomfört en barnvälsignelseakt utifrån ett eget formulär fråntas rätten att utöva prästämbetet, Pressmeddelande, Göteborgs stift 2003-06-25. Det är tveksamt om präst i Svenska kyrkan ens har rätt att delta i en barnvälsignelseakt som förrättas av en pastor i ett kristet trossamfund som tillämpar barnvälsignelse. Problemet om barnvälsignelse har debatterats på Svenska kyrkans hemsida under rubriken »Dopet och FN:s barnkonvention».

vårdnadshavare upp till 12 års ålder. Man ser ibland formuleringen att föräldrar väljer att döpa sitt barn för att de vill »sitt barns bästa», på *ett* sätt i linje med barnkonventionen, på *ett annat* sätt knappast, eftersom förutsättningarna för föräldrar/vårdnadshavare att kontinuerligt följa barnets utveckling (artikel 14) inte är för handen. Istället kan man hänvisa till principen i Europakonventionen om familjens rätt att bestämma över sina barns trostillhörighet. Anteckning om medlemskap i avvaktan på dop kan ligga mer i linje med barnkonventionens principiella inställning att barn skall följas och ledas i trosfrågor.

Är barnet över 12 år krävs som framgått att det har »samtyckt» till dop och medlemskap eller till anmälan om inträde i avvaktan på dop eller till utträde. Kyrkoherden åläggs påminna »unga personer som tillhör Svenska kyrkan utan att vara döpta om deras rätt till dopundervisning och dop [...] före 18-årsdagen» (19 kap. 8 och 9 §§ Kyrkoordningen).

Ett viktigt led i trosundervisningen är konfirmationen.¹¹ Ur barnkonventionens perspektiv är bestämmelsen i 22 kap. 2 § Kyrkoordningen viktig: »Den som är döpt, tillhör Svenska kyrkan och *själv begär det* får konfirmeras» (kursiv här). Ingen i normal konfirmandålder kan alltså tvingas till konfirmation av vårdnadshavare eller till att avstå från att konfirmeras. Detta gäller kyrkorättsligt oberoende av att den samhällliga principen om ömsesidigt samtycke fortfarande gäller. Är man över 16 år, har gått igenom dopundervisning och döpts »skall», dvs. har man rätt att, antecknas som konfirmerad.¹²

En kyrkorättslig komplikation uppkommer när ungdomar som inte

11 Konfirmationen beskrivs i Kyrkoordningen, 22 kap.

12 I Barnkonventionen, artikel 13, erkänner konventionsstaterna »barnets rätt till föreningsfrihet och till fredliga sammankomster» utan att ange några åldersgränser. I en motion till kyrkomötet 2009 föreslogs kyrkomötet »uppdra till Kyrkostyrelsen att till Kyrkomötet återkomma med förslag till ändringar i kyrkoordningen, som gör det möjligt för barn mellan 12 och 18 år, att vid lämplig ålder självständigt fatta beslut om dop och kyrkotillhörighet». Tillsyns- och uppdragsutskottet konstaterade i sitt betänkande »att kyrkoordningens bestämmelser synes vara mer restriktiva när det gäller ungdomars självbestämmande än vad som ur rättslig synvinkel är nödvändigt». Motionen avslogs men Kyrkomötet beslöt »att uppdra åt Kyrkostyrelsen att utreda frågor om barns och ungdomars dop och kyrkotillhörighet i enlighet med vad utskottet har anfört». Svenska kyrkan, kyrkomötet 2009, Mot 2009:75, TU 2009:7, Beslut § 110.

är döpta i Svenska kyrkan deltar i konfirmandarbete, som kan innefatta deltagande i mässa/nattvardsfirande. Kyrkoordningen stadgar att »var och en som är döpt får ta emot nattvardsgåvorna» (20 kap. 3 §). Odöpta konfirmand har alltså inte formell rätt att kommunicera.¹³ Man kan tvingas att göra skillnad på döpta och odöpta.¹⁴ Praxis tycks i stor utsträckning vara att tjänstgörande präst inte hindrar någon deltagare i konfirmandarbetet från att ta emot sakramentet. Frågan är under diskussion.¹⁵

För Svenska kyrkans del infördes i Kyrkoordningen att »den som tillhör Svenska kyrkan och fyller 16 år senast på valdagen har röst-rätt vid direkta kyrkliga val». 16-årsgränsen stipulerar alltså en lägre »myndighetsålder» än den samhället tillämpar, som är 18 år.¹⁶ Liknande bestämmelser gäller för Katolska kyrkan i Sverige.¹⁷ Detta innebär en förstärkning av barns och ungdomars rätt i kyrkorna. 16 år kan anses ligga i linje med barnkonventionens syn på respekt för ökande mognad. När det gäller ungdomars representation i beslutande organ så gäller för Svenska kyrkans del att ungdomar först när de fyllt 18 år, tillhör kyrkan och är döpta, kan väljas som ledamöter i beslutande organ, inklusive kyrkomötet.¹⁸ Det hänger samman med

13 Enligt *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* 2008 ska konfirmanderna »erbjudas möjlighet att delta i kommunion. Detta erbjudande ska förberedas i gruppens lärande. *Kommunionen förutsätter dop*» (Rambestämmelser punkt 16, kursiverat här). Särskild varsamhet skall visas om någon från en annan religion deltar i konfirmandarbetet (s. 33,23).

14 Att inte låta odöpta konfirmander delta kan möjligen bryta mot principen om öppet nattvardsbord.

15 Kyrkomötet 2009 beslöt med hänvisning bl.a. till Läronämndens yttrande att fokus i det pastorala arbetet borde vara att människor som ännu ej är döpta kan inbjudas och förberedas för att ta emot dopet och därmed även nattvarden samt att uppdra åt Kyrkostyrelsen att teologiskt och pastoralt aktualisera det nödvändiga sambandet mellan dop och nattvard. Svenska kyrkan, kyrkomötet 2009, G 2009:05, Beslut § 093.

16 33 kap. 2 § Kyrkoordningen. Inför kyrkovalet 2001 genomförde Svenska Kyrkans Unga ett projekt för att stimulera förstagångsväljarna till ett högt valdeltagande. Projektet fick mycket stor medial genomslagskraft. Hösten 2000 beviljade regeringskansliet 100 000 kr till stöd för projektet. Regeringskansliet, »Kyrkovalet 2001» (hemsida).

17 I ordinarie församlingsstämma har »varje närvarande, konfirmerad församlingsmedlem som fyllt 16 år» rösträtt.

18 33 kap. 4 § Kyrkoordningen.

att kyrkliga organ förvaltar egendom och beslutar i frågor som kräver samhällsmyndiga.

Hur är det då med övrigt medinflytande? Svenska kyrkans ungdomsrörelse startade i början av 1900-talet som ett uttryck för att kyrkans döpta barn inte bara behövde skol- och konfirmationsundervisning, utan också uppföljning efter konfirmationen. Ansvarig för denna uppföljning var pastor i församlingen som en del av dennes självvårdande ansvar. Till sin hjälp kunde han ha andra vuxna, till exempel lärare i församlingen, men knappast någon från den åldersgrupp som arbetet riktade sig till. Ungdomarna, i regel under 18 år, var alltså mera objekt än subjekt i verksamheten. Från mitten av 1900-talet växte den ungdomliga representationen i beslutande organ, men långsamt.¹⁹ Under 1970-talet skedde en nysatsning, som innebar att inte bara konfirmerad ungdom utan också medlemmar i minior- och juniorgrupper fick representation och beslutanderätt inom den organisation som då fått namnet Kyrkans Ungdom (KU), senare Svenska Kyrkans Unga (SKU), numera en självständig organisation med egna stadgar och egen demokratiskt uppbyggd beslutsfattning. Alla mellan 0 och 30 år kan vara medlemmar.²⁰ Vill man påverka kyrkan i en viss riktning får det ske i sedvanliga demokratiska former.

I konstitutionen för Svenska Missionskyrkan står: »Barnen är en gåva till församlingen. Församlingen, som är till för alla åldrar, vill räkna med barnen och ta dem på allvar. De hör till församlingens gemenskap och omsorg». Barn döps eller välsignas på föräldrarnas önskan. Konfirmationen är ett uttryck för sambandet mellan dop, tro och medlemskap i församlingen.²¹ Svenska Missionskyrkan betonar alltså vikten av arbetet med barnen.

»Alla som är på väg och delar erfarenheten av sökande, växt och upptäckt av hur Gud uppenbarar sig bland människor [...] hör till församlingens gemenskap och omsorg».²² Medlem i Svenska Missionskyrkan blir man efter samtal med församlingsföreståndaren om

19 Selander 2007.

20 Svenska Kyrkans Unga, <http://www.svenskakyrkansunga.org>.

21 *Konstitution för Svenska Missionskyrkan* 2009, s. 5, 7.

22 *Församlingsordning och stadgar* 2002.

tro, dop och församlingsgemenskap.²³ Inga åldersgränser anges.

Ungdomsarbetet anförtros Svenska Missionskyrkans Ungdom. SMU får sina stadgar fastställda av kyrkans riksmöte på förslag av SMU:s styrelse efter samråd med kyrkostyrelsen. Vad samråd och fastställande av SMU:s stadgar innebär framgår inte av konstitutionen. Villkoret är att arbetet bedrivs enligt Svenska Missionskyrkans grundsatser.²⁴ Man får förutsätta att tolkningsföreträdet när det gäller dessa grundsatser i sista hand tillkommer kyrkostyrelsen och SMU är representerat i Svenska Missionskyrkans styrelse. Inga åldersgränser anges för medlemskap, medlemsavgiften måste vara betald eller också måste man ha avgett en skriftlig förklaring om att man önskar medlemskap, vilket i praktiken kan innebära en åldersgräns. Arbetet i de enskilda SMU-föreningarna är demokratiskt uppbyggt och planeras och leds av ett ungdomsråd.²⁵

SMU ingår i en gemensam organisation, Eumenia, tillsammans med Svenska Baptisternas Ungdomsförbund och Metodistkyrkans Ungdom med liknande organisation och arbetsformer.²⁶

I Katolska kyrkan i Sverige blir man medlem genom dopet. Barn betraktas som religiöst och moraliskt mogna att gå till bikt och till sin första kommunion från 7 års ålder. De skall förberedas för detta av pastor och föräldrar. I Sverige ges en uppföljande undervisning, avslutad med konfirmation i 15-årsåldern. Smörjning med olja är en viktig del av riten.²⁷ Från 18 års ålder räknas ungdomarna som fullt myndiga, vilket stämmer väl med barnkonventionens 18-årsgräns mellan barn och vuxen.²⁸

En demokratiskt uppbyggd ungdomsrörelse inom kyrkan, Sveriges Unga Katoliker, »består av 5 250 katolska ungdomar i Sverige som vill verka för att stärka sin egen, varandras och andras tro och omvändelse, och därigenom bygga en Kärlekens civilisation. Dessa ungdomar har

23 *Församlingsordning och stadgar* 2002.

24 *Normalstadgar för SMU-förening* 2008.

25 *Normalstadgar för SMU-förening* 2008.

26 Eumenia, <http://www.eumenia.se/>.

27 Om den katolska synen på konfirmation, se *Katolska kyrkans katekes*, §§ 1285–1321.

28 Pernler 1995, s. 47–50.

slutit sig samman i ett riksförbund [SUK] som samlar ungdomar från hela landet för att gemensamt höja ungdomens röst inom Kyrkan. – Alla kan bli medlemmar i SUK, oavsett ålder, men det är endast de mellan 7 och 28 år som räknas som ordinarie medlemmar». ²⁹

Jämförelse

Man kan konstatera att flera kristna trossamfund öppnat för yngre barns inflytande över sin trosmiljö, ofta redan före barnkonventionen 1989. De refererade trossamfunden ger inom sina egna samfund barn och ungdomar rätt att tidigt vara med och bestämma om utformningen av sin religiösa gemenskap. Detta ligger i linje med barnkonventionens artiklar. När det gäller förhållandet till samhällets 12-årsgräns, tänkt som ett yttersta skydd för barnen och ett sätt att hävda barns rätt för deras bästa, så accepterar Svenska kyrkan denna explicit (29 kap 3 och 5 §§ Kyrkoordningen) medan den i Svenska Missionskyrkan och Katolska kyrkan kan sägas utgöra en del av den pastorala strategin. Man kan uppfatta detta så att dessa trossamfund och ungdomsorganisationer bättre tillgodoser barns rätt inom ramen för trossamfundet än lagen om trossamfund med sin 12-årsgräns.

Svenska Ekumeniska Nämnden påpekade tillsammans med andra organisationer i ett gemensamt yttrande över barnkonventionen att artikel 14 kan medföra vissa problem när det gäller föräldrarätten. ³⁰ Artikel 14 fastslår, skrev man:

dels barns rätt att välja sin egen religion och livsåskådning, dels värnar om föräldrars rätt att ge barnet ledning ifråga om tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Risken är stor att tolkningen av konventionen blir till föräldrarnas förmån i en situation då en tonåring kanske söker sig fram och väljer en tro eller livsåskådning som inte överensstämmer med föräldrarnas.

²⁹ Stockholms Katolska Stift, »Barn- och ungdomsverksamhet i stiftet» (hemsida); Sveriges Unga Katoliker har även egen hemsida, <http://www.suk.se>.

³⁰ Föräldrarätten överensstämmer som bekant med Europakonventionens bestämmelser angående skydd för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Slutsatsen beträffande situationen i Sverige är att i vårt sekulariserade samhälle är det en utmaning för kyrka och samfund att ge barn verktygen så att de kan få en personlig livsåskådning.³¹

Tydlighet i frågor om dop och medlemskap är viktig eftersom tolkningen av bestämmelserna reglerar barns rätt till fullt deltagande i ett funktionellt församlingsliv på sina egna villkor och för sitt eget bästa.

Barnkonventionen, tradition och gudstjänst

Barnkonvention och liturgi

I ett teologiskt funktionellt perspektiv kan man konstatera ett nära samband mellan frågor om tillhörighet till den kristna församlingen och deltagande i gudstjänstlivet. I urkyrkan var man mån om att skilja mellan katekumenernas mässa och de troendes mässa. I den första delen av mässan, Ordet, fick alla delta. I den senare delen, Mysteriet, fick enbart de döpta vara med. Gudstjänsten blev *både* en manifestation av riktningen utåt mot världen och mot dem som man ville inbjuda till gemenskap och förmedla den kristna tron till *och* ett uttryck för de troendes inre gemenskap kring nattvardens sakrament.

I inledningen och på olika ställen i artiklarna i barnkonventionen uppmanas konventionsstaterna att ta »vederbörlig hänsyn till vikten av varje folks traditioner och kulturella värden när det gäller barnets skydd och harmoniska utveckling».³² Till traditioner och kulturella värden hör det kyrkliga livet. I den svenska Kyrkolagen 1686 föreskrevs hur barn skulle fostras in i den kristna tron genom förhör,³³ undervisning i hemmen och genom att delta i församlingens gudstjänst och uppföljning av densamma i hemmen. Morgon- och aftonbön i hemmen var viktiga i den lutherska traditionen. Hur de utövades kunde naturligtvis skifta. När folkskolan infördes i Sverige vid mitten och slutet av 1800-talet ingick andaktsliv med morgonbön och avslutning på skoldagen med bön och psalmsång. Detta gjorde det

³¹ *Barns och ungdomars rättigheter* 1992, s. 10.

³² Barnkonventionen 2009, s. 13.

³³ Kyrkolagen 1686, 2 kap. 9 §.

mindre motiverat att genomföra andakter i hemmen. Seden att barn deltog i kyrkans söndagliga gudstjänst sviktade.³⁴

Psalmer och sånger för barn

Söndagsskolrörelsen fyllde en viktig funktion under 1900-talets förra del som en ersättning för vad som kommit ur bruk. Förhållandet mellan barnkonvention och gudstjänsttradition aktualiserar frågor om barn och gudstjänst. Rätten att utveckla sina resurser i sång, musik och drama exemplifieras i det följande med utvecklingen i söndagsskolsångböckerna *Psalmer och sånger för barn*, *Nya barnpsalmboken* och *Kyrksång*.

Gudstjänstlivet i söndagsskolan hade som syfte att föra in barnet i församlingens gemensamma gudstjänst, ge gudstjänstfostran. I söndagsskolan användes tidigt Svenska kyrkans *Psalmer och sånger för barn*.³⁵ Denna samling var i praktiken ett kompendium på Svenska kyrkans psalmbok och högmäsoordning. 1940 kom en ny utgåva av sångboken. Också den följer i sin disposition Svenska kyrkans psalmbok utifrån följande principer:

Sångboken vill icke konkurrera med psalmboken utan i stället föra barnen in i psalmboken. Vid urvalet av andliga sånger ha hänsyn till sund kyrklig stil och hänsyn till gammal kär tradition fått vägas mot varandra.

Det framgår inte minst av förhållandet till nydiktningen att kyrklig stil och tradition varit en viktig faktor i urvalsprocessen. Sångmaterial 'där ännu ej tradition bundit' behandlades mer restriktivt. Detta kan tolkas så att det inte i första hand var barnens bästa utan kyrkans och gudstjänstens bästa man haft för ögonen, dvs. tradition och sund kyrklig stil. Man tillägger dock: »*Även* [kursiv här] har det vid urvalet varit nämndens strävan att komplettera psalmurvalet med sånger, vilka svara mot vissa speciella behov vid arbetet bland barnen». Vidare säger man:

³⁴ Selander 1986, s. 98.

³⁵ *Psalmer och sånger för barn* 1953.

3. Liksom i föregående sångsamling har medtagits ett antal icke-religiösa sånger för utfärder, fester och arbetsaftnar. 4. Med hänsyn till att inom söndagsskolan en uppdelning av barn i åldersklasser är så övermåttan viktig [...] har [söndagsskol]Nämnden i sångboken medtagit en avdelning sånger för de minsta. Vid valet av melodier har hänsyn tagits till barnens möjligheter att lära och sjunga, till den kärlek, med vilken många melodier omfattas i söndagsskolkretsar *och till den självklara önskan att musikaliskt höja den kyrkliga sången* [kursiv här].³⁶

Den traditionella kyrkliga sången var en viktig faktor och det tjänade »barns bästa» att möta och tillägna sig den. Nyttillskott värderades efter deras musikaliska kvalitet mer än efter tillgänglighet för barn.

Psalmer för yngre barn placerades efter »psalmboken» och betraktades alltså som något utanför psalmboken men ändå berättigat »för barns bästa». Man kan möjligen våga påstå att den strävan att tänka i ett barnperspektiv som fanns i *Psalmer och sånger* 1940 utgjorde en kombination av erfarenheter från arbetet i söndagsskolan och strävan att närma sig utvecklingen mot ett »barnets århundrade», mot »barns bästa».

I nästa samling, *Kyrkovisor för barn* 1960³⁷, behölls indelningen i en avdelning psalmer ur *Den svenska psalmboken* 1937 och en avdelning kyrkovisor för barn. Här möter 91 kyrkovisor, de flesta nya, särskilt tänkta för barn och skrivna i en konkret, koncentrerad stil, t.ex. »Bygga, forma, modellera saker som man vill, det har Gud gett våra händer lekfull längtan till» (704). Texterna försågs med nya melodier av samtida tonsättare, t.ex. »Vinden ser vi inte, men dess röst vi hör viska eller brusa som en mäktig kör» (740) med melodi av E. Wikfeldt 1958.³⁸ De nya texterna och melodierna blev mycket väl mottagna och var avpassade – skulle det visa sig – både för barns och vuxnas »bästa».

Rätten för barn att kunna förvänta sig psalmer och kyrkovisor

³⁶ *Psalmer och sånger för barn* 1953 (förordet daterat juni 1940).

³⁷ Utgiven i samarbete med Diakonistyrelsens söndagsskolnämnd.

³⁸ Om barnpsalmer se Storm 2006, Evertsson 2009.

för sitt eget bästa var ändå en fortsatt konfliktpunkt så sent som när Svenska kyrkans kyrkomöte skulle fatta beslut om en ny psalmbok 1986. I förslaget fanns inga psalmer särskilt utmärkta som barnpsalmer. Motiveringen var att psalmboken skulle svara mot *allas* bästa och barnen skulle kunna känna igen sig i och använda de psalmer som ingick i den ordinarie psalmboken och därmed kunna uppleva sig tillhöra den gudstjänstfirande församlingen. Detta resonemang svarade inte mot kyrkomötets önskan, utan i *Den svenska psalmboken* 1986 för Svenska kyrkan infördes en särskild avdelning om 10 psalmer under rubriken »Barn och familj». ³⁹ Då skall man ha i minne att en del av kyrkovisorna från 1960 föreslogs ingå och nu också ingår under andra rubriker.

Grundprincipen var alltså fortfarande att det inte skulle finnas en särskild psalmbok för barn, men att barnpsalmer ändå kunde ingå i psalmboken för barnens bästa (och kanske också för vuxnas). Överflyglade principen om *kyrkans bästa* fortfarande principen om *barns bästa*?

2001 utgavs på Verbum förlag *Kyrksång* som presenterades som en psalm- och sångbok för barn och vuxna [!] och efterföljare till bl.a. *Kyrkovisor för barn*. Här står barnperspektivet i centrum: »sångerna är valda utifrån kristen tro och utifrån barns behov och frågor inför livet», »Barnrösten har fått bestämma melodiernas tonhöjd». Kopplingen till *Den svenska psalmboken* 1986 hade nu getts upp. I stället har samlingen ett ekumeniskt drag; det finns hänvisningar både till Svenska kyrkans psalmbok och till *Psalmer och Sånger*, de flesta dåvarande frikyrkliga trossamfundens psalmbok 1986. De psalmer som användes från psalmboken 1986 är få i *Kyrksång* i jämförelse med det övriga barnmaterialet. Under arbetet med samlingen *Kyrksång* hade projektgruppen enligt förordet »inventerat ett omfattande barnsångmaterial, som utkommit sedan 1960-talet i Sverige och i övriga Norden».

I *Nya barnpsalmboken* 2001 bevarades en inledande avdelning med psalmer från *Den svenska psalmboken* och *Psalmer och Sånger* »tillsam-

39 Nr 605–614. Se vidare Nisser 1987.

mans med klassiska barnvisor och bibelkörer». I ett tillägg nya sånger, c:a 45 stycken, ingick sånger till kyrkoårets högtider och familjegudstjänster samt »en rad sånger valda med tanke på de allra minsta. Gamla favoriter bland rörelsesångerna har fått sällskap av ett par nya [...]. Både alldeles nyskrivet och lite äldre material har fått plats.»⁴⁰

Det visar sig både i *Kyrkovisor för barn* och i barnpsalmböckerna att barnperspektivet blivit allt viktigare i de kristna trossamfundens arbete under senare delen av 1900-talet, att barnperspektivet fått genomslag och att barns bästa delvis beaktats redan före barnkonventionen 1989.

Barn gudstjänst

I Psalmer och sånger för barn 1940 fanns en avslutande gudstjänstordning motsvarande den svenska kyrkohandbokens ordning för barn gudstjänst.⁴¹ Denna ordning motsvarade i princip Svenska kyrkans gudstjänst med några svåra texter utbytta, t.ex. syndabekännelsen, som i stället för den reformatoriska: »Jag fattig, syndig människa [...]» formulerats så:

Käre, himmelske Fader. Jag har ofta varit olydig mot dig och gjort det som bedrövat dig. Jag har icke älskat dig över allting, icke min nästa såsom mig själv. Förlåt mig, käre Fader. Hjälp mig att hädanefter lyda dig. Och låt mig alltid få förbli ditt barn. Amen.

Tillsägelsen om syndernas förlåtelse, avlösningen, har helt utelämnats. En särskild för barn avpassad allmän kyrkobön infördes. Grundprincipen var liksom när det gällde urvalet av psalmer och sånger att man låg så nära den kyrkliga gudstjänsttraditionen som möjligt för barnens bästa och efterhand förde in barnen i gudstjänsttraditionen.

Ur ett barnperspektiv är det illustrativt att jämföra med en aktuell bön i Svenska kyrkans barnarbete 2010:

⁴⁰ *Nya barnpsalmboken* 2001, förordet.

⁴¹ *Psalmer och sånger för barn* 1953, s. 121–126. Rubriken är »BARNGUDSTJÄNST (Kyrkohandbokens ritual)».

Gode Fader
jag är här.
Du tycker om mej
sådan jag är.

Du är nära,
du är god.
Du sköter om mej
med tålmod.⁴²

I *Kyrkovisor för barn* 1960 fanns två gudstjänstordningar som båda förutsattes ledas av en präst, en som motsvarade den från 1940 och en annan, sammanställd av bl.a. biskopen Gustaf Aulén. Denna senare ordning hade funnits tidigare och kännetecknande för den var att den hade ett tydligare liturgiskt drag. Avlösningen är t.ex. bevarad. Auléns ordning förutsatte en aktivare medverkan från barnen: de sjungna liturgiska partierna var i stor utsträckning behållna och den allmänna kyrkobönen uppdelad och förutsatte svar från barnen: »Hör oss, käre Herre Gud». I Auléns ritual togs något mera hänsyn till barns behov av aktivitet, men träningen gick framför allt ut på att förbereda för att delta i de vuxnas gudstjänst. Barngudstjänsten förutsattes kunna vara både centralt liturgisk och krävande.

I *Kyrksång* 2001 finns inte något gudstjänstritual bifogat. Det förklaras delvis av den ekumeniska inriktningen på sångsamlingen, men också av att gudstjänsträningen för barn i trossamfunden ändrat karaktär och tagit alltmer hänsyn till barns särskilda behov, för »barns bästa». *Kyrksång* avslutas med en bönbok innehållande böner särskilt avpassade för barn. Dessutom finns en anvisning om hur man i familjen kan fira »aftonbön med barn». Inriktningen på barn är tydlig i följande anvisning: »en människas grundinställning till livet formas

42 Melin 1988, s. 45. Anna J. Evertsson har fäst uppmärksamheten på denna bön. Synen på förhållandet mellan barnet och det onda har aktualiserats i en debatt om inledningsorden till dopet i Svenska kyrkan. Se t.ex. recensionen av Anna Karin Hammars avhandling om dopet i denna årsbok. Innehållsligt teologiskt kommer denna bön nära överlåtelsebönen i mässan.

under hennes första år. Därför är det så viktigt att föräldrar och barn tillsammans talar med Gud, som är grunden för all trygghet. Bönen kräver inre samling och den skall utgå från våra erfarenheter – vare sig vi är barn eller vuxna.» Barn har rätt till vuxna och vuxna behöver barn. Aftonbönen innefattar både förbön och berättande av en bibelberättelse. »Till slut gör man korstecknet med tummen på barnets panna [och säger]: Gud välsigne dig [+] och bevara dig för allt ont och före dig till det eviga livet. Amen». Anvisningen har hämtats från Oremus, svensk katolsk bönbok.⁴³

I *Nya barnpsalmboken*, utgiven 2001, finns också rekommendationer om hur man kan be med sina barn. Denna del, *En liten bönbok*, är tematiskt upplagd:

Skapelsen, Morgon, Kväll, Bordsbön, Trygghet – skydd, Glädje – tack, Trött och ledsen, Förlåt, Vid sjukdom, När någon dött, Vid resa, Födelsedag, Fred, Leva rätt, Hjälp!, Hem och familj, Hela världen.

Dessutom tillfogas »Herrens bön» och »Välsignelsen».⁴⁴ Här finns alltså utrymme både för traditionell andakt, för bön om existentiella frågor, för högtidsdagar och omvärldsproblem.

Det är tydligt att man under andra delen av 1900-talet blivit alltmer medveten om barns rätt till sin egen sång- och gudstjänsttradition i flera kristna kyrkor, för barnens bästa. Denna utveckling hade startat före barnkonventionen men inte otroligt kan de förberedande diskussionerna kring barnkonventionen ha påverkat kyrkornas sätt att beakta barnperspektivet.⁴⁵ Man kan tänka på verksamhetsformer som kyrkans barntimmar, kyrkdagis och babysång.

En liknande genomgång av utvecklingen på sångens och gudstjänstlivets område när det gäller mellan- och särskilt konfirmandåldrarna skulle ge liknande resultat.⁴⁶ Gudstjänstlivet är centralt men

43 *Kyrksång* 2001, s. 341.

44 *Nya barnpsalmboken* 2001, s. 386–401.

45 Håkansson 1995, s. 17 ff.

46 Se t.ex. *Ung i gudstjänst* [u.å.]. Sångboken *MITT I ALLT – fyrkantigt blir runt!*

föränderligt. Vid mitten av 1900-talet förändrades ungdomarnas gudstjänstuttryck.⁴⁷ En aktuell handledning för konfirmandarbetet i Svenska kyrkan fokuserar på uppgiften för församlingen att »Dela liv, i församling och gudstjänst».⁴⁸ Konfirmander och deltagare i kyrkligt ungdomsarbete sjunger allt mindre ur den traditionella psalmskatten. De förbehåller sig rätten att ha egna sångsamlingar och stencilerade häften som anknyter till deras egen musikaliska tradition. Denna kan som bekant ligga långt ifrån den traditionellt kyrkliga musikaliska traditionen och kan därför ha svårt att vinna gehör i ett mera officiellt psalmbokssammanhang.

Rekommendationen i *Kyrksångs* aftonbön att man skall berätta en bibelberättelse antyder det nära samband som finns mellan liturgi och undervisning. Gudstjänst är inte bara upplevelse, inlevelse och engagemang, gudstjänst är också och inte minst i evangelisk luthersk tradition, undervisning. Redan i urkristendomen fyllde textläsningar, utläggningar/predikan, läsning och undervisning i anslutning till trosbekännelsen i gudstjänsten en undervisande funktion, liksom under medeltiden. I den medeltida Katolska kyrkan var prästen skyldig att lägga in undervisande moment i gudstjänsten. I Svenska kyrkan efter reformationen blev sambandet mellan gudstjänst och undervisning tydligt.

Undervisning

Barnkonventionen om undervisning

I artikel 29 i barnkonventionen anges att konventionsstaterna är överens om att barnets utbildning skall syfta till att:

som utgetts av Svenska Kyrkans Unga i Uppsala stift rymmer »psalmer, visor, ballader, gospel, blues och mycket annat. Inte minst har sångerna tänkvärda texter som kan ge utgångspunkter för samtal i existentiella frågor» (*MITTI ALLT*, beställningssida för CD-inspelning). Svenska Kyrkans Gosskör fören »verkar för utvecklingen av gosskörarbetet i Sverige» (se hemsidan, <http://www.goskor.se>). I Katolska kyrkan i Sverige finns Pueri Cantores (<http://puericantores.se>).

47 Selander 2007, s. 269–270 m.fl. ställen.

48 *Dela liv* 2008, s. 38 f.

(a) utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga; (b) utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samt för de principer som uppställts i Förenta nationernas stadga; (c) utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden, för vistelselandets och för ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen; (d) förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar; (e) utveckla respekt för naturmiljön.⁴⁹

De mål som ställs upp utgår som framgått från en definition av barn upp till 18 år, vilket förklarar bredden. I det följande talar jag därför om barn och ungdomar.

Konsekvenser för trossamfunden

Kyrkornas undervisning aktualiserar frågor om barnet som objekt eller subjekt i kyrkans undervisning, kyrkans uppgift att utveckla undervisning, vara i dialog; barns rätt att utveckla sin personlighet och sin egen trostolkning genom att lyssna, referera, diskutera, återkoppla och öppna för samtal.

På punkt efter punkt utmanar barnkonventionen trossamfunden till insatser. En grundläggande fråga blir: hur bidrar undervisning i kristna trossamfund till att barnkonventionens mål för barns bästa kan uppnås?

(a) Utveckla barnets fulla möjligheter

Luthersk undervisningstradition har till långt fram i tiden karakteriserats som intellektualistisk och deduktiv och inte lämnat mycket utrymme för bredare personlighetsutveckling. Sett i ett teologiskt funktionellt perspektiv är detta knappast riktigt. Samspelet mellan

⁴⁹ Barnkonventionen 2009, s. 10.

hemmets andaktsutövning, söndagens gudstjänst och den kristna undervisningen betonades i princip, men utövändet kom att fokusera på den intellektuella utantillinlärningen. Från 1900-talets mitt har man i den kyrkliga undervisningen försökt bryta denna inriktning. I ett måldokument för Svenska kyrkans undervisning 1978 betonades vikten av att intellektuella, emotionella, sociala och estetiskt motoriska resurser behöver samverka när det gäller att utveckla en religiös personlighet.⁵⁰ Man kan ge många exempel på att kyrklig undervisning tagit fasta på sådan mångsidighet.⁵¹

(b) Respekt för mänskliga rättigheter

»Att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna» har blivit en allt angelägnare uppgift för kyrkor och kristna trossamfund under senare delen av 1900-talet. I de kristna ungdomsorganisationerna och i konfirmandarbetet har teman kring mänskliga rättigheter och protester mot kränkningar inte varit ovanliga.⁵²

(c) Respekt för kulturella mönster

»Att utveckla respekt för barnets föräldrar och för barns och ungdomars egen kulturella identitet [...] och för kulturer som skiljer sig från barnets egen» är som framgått mål i barnkonventionen som kan rymma flera spänningsmoment. Respekt både för föräldrar och för den egna kulturella identiteten kan sättas på prov när barn en-

⁵⁰ *Kyrkans utbildning* 1978, s. 18–21.

⁵¹ Ett exempel är Svenska Kyrkans Ungas medlemstidning *Troligt*, startad 2006: »Troligt tar ungas frågor på allvar och skriver om sådant som känns angeläget för unga – om relationer till kompisar, föräldrar och skola och om vad det innebär att vara ung idag. Tidningen vill också ge unga stöd att utvecklas som människor och kristna. Tidningen är dessutom ett forum för Svenska Kyrkans Ungas frågor. Tidningen skall stärka identiteten som medlem hos läsarna och spegla Svenska Kyrkans Ungas syfte och idé». *Troligt* (hemsida).

⁵² Ett kunskapspaket, *Kompis: tidningen för dig som vill veta mer om världen*, har framställts för skolklasser och andra barngrupper i åldrarna 9–12 år. Det utgår från FN:s barnkonvention och har getts ut av PMU InterLife, de svenska pingstkyrkornas biståndsorganisation. Svenska Kyrkans Unga och Kristdemokratiska Ungdomsförbundet är medlemsorganisationer i ECPAT Sverige – mot barnsexhandel, barnpornografi, barnsexturism och trafficking. ECPAT Sverige, »Medlemsorganisationer».

gageras i kulturer som skiljer sig från föräldrarnas. Här handlar det om undervisning och samtal med föräldrar/vårdnadshavare kring deras syn på barns och ungdomars rätt och bästa, men också om undervisning av barn och ungdomar om lojalitetens och förståelsens krav och gränser.⁵³ Föräldraskolor, föredragsserier och kaféföredrag om föräldraskap är viktiga uppgifter för kyrkorna som kan bidra till föräldrars respekt för sina barn och ungdomar och att de ser till deras bästa. I kyrkligt ungdoms- och konfirmandarbete är frågor om generationernas förhållande till varandra viktiga att behandla. Särskilt svårt kan det bli när flera kulturer är inblandade. Kan man utveckla en verksamhet där skilda kulturer och trostolkningar kan mötas och samverka?⁵⁴

(d) Förståelse, tolerans och vänskap mellan grupper

Trossamfunden kan bidra till förståelse och tolerans. Det förutsätter goda kontakter med det omgivande samhället och möten av olika slag som går utanför de traditionella grupp- och trossamfundsgränserna.⁵⁵ Barnkonventionen markerar särskilt behovet av insatser för urbefolkningen: »ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning [skall] inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller använda sitt eget språk» (artikel 30). I Sverige liksom i Norge och Finland gör kyrkornas insatser för den samiska befolkningen med respekt för minoritetens, inte minst barns och ungdomars, rätt och bästa.⁵⁶

53 Se t.ex. ovan om konfirmandundervisning och andra religioner.

54 SMU har ett långtgående program för att rikta in kristna ungdomar på väsentliga kulturöverskridande projekt. Svenska Kyrkans Unga deltar i liknande projekt.

55 Sveriges Unga Muslimer, Judiska Ungdomsförbundet i Sverige, Svenska kyrkans unga, Eumenia m.fl. har ingått i kampanjen »Alla Olika Alla Lika» 2008 (<http://www.aol.se>).

56 Svenska Missionskyrkan har utvecklat projektet »Kyrka på samiska». Svenska kyrkan har organiserat samiska konfirmandläger. *Kyrka på samiska* 2004.

(e) Respekt för naturmiljön

Att utveckla respekt för naturmiljön är ett av ungdomars, även kristna ungdomars, viktigaste ideal. Det märks i ungdomsorganisationernas programutbud och målinriktning.

För barnets bästa behöver kyrkorna »*utveckla* [kursiv här] barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga». Man får inte »äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling» (artikel 32). Då blir »utveckla» en huvuduppgift. Föräldrar och vårdnadshavare skall utöva sitt ansvar för barnet »på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga [och] ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention» (artikel 5). Barnkonventionen framhåller att föräldrar skall utöva sina skyldigheter »på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling [och] ge barnet ledning då det utövar sin rätt» (artikel 14). Motsvarande gäller hur undervisning bör utövas. Kyrkornas undervisning behöver vara induktiv, utgå från barns och ungdomars behov och vara följsam mot deras utveckling. Detta är inte något nytt – under senare delen av 1900-talet har undervisningen i de flesta kristna trossamfund präglats av en strävan att utveckla undervisningsstrategier som tar hänsyn till »barnets fulla möjligheter». ⁵⁷ Trossamfundens uppgift är att utveckla undervisning som tillgodoser barnets bästa genom att göra det möjligt att vara i dialog, att respektera barns rätt att utveckla sin personlighet och sin egen trostolkning genom att lyssna, referera, diskutera, återkoppla och öppna för samtal och medvetandegöra om ett ökat behov av ett diakonalt perspektiv. ⁵⁸

⁵⁷ Se t.ex. Berglund 1999.

⁵⁸ Liknande i *Barns och ungdomars rättigheter* 1992, s. 10.

Diakoni och socialt ansvarstagande

Det diakonala uppdraget

I ljuset av barnkonventionen handlar diakoni om trossamfundens ansvar för barn i ett socialt perspektiv med tonvikt på deras ansvar för särskilt utsatta barn samt att bejaka barns rätt att engagera sig för överlevnadsfrågorna, att protestera, att finna ett konstruktivt socialt kristet sammanhang.

I urkristendomen fyllde det diakonala uppdraget en viktig funktion. Man tog hand om varandra och delade med sig. De så kallade kärleksmåltiderna var knutna till gudstjänstfirandet. Liksom Jesus undervisade om att beakta barns och utsattas situation – ’Den som förleder någon av dessa mina minsta’, ’Jag var hungrig och ni gav mig att äta’ – så ingrep apostlarna i sina brev mot sådana missförhållanden i församlingarna som undergrävde det diakonalt sociala idealet. De diakonala uppgifterna har sedan följt de kristna kyrkorna genom århundradena även om utformningen skiftat.

Barnkonventionen och socialt ansvarstagande

Barnkonventionen betonar särskilt skyldigheten att ta ansvar för socialt utsatta barn: »Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro» (artikel 2). Det gäller barn som kommit att skiljas från sina föräldrar (artikel 10), barn i fosterhem (artikel 20), adoption (artikel 21), barn med eller utan flyktingstatus (artikel 22), handikappade barn (artikel 23), barns rätt till hälsa och rätt till sjukvård (artikel 24), sexuellt utnyttjade barn (artikel 34), frihetsberövade och torterade barn (artikel 37) och barns deltagande i krig (ej under 15 år) (artikel 38).

Utmaningar för trossamfunden

Eftersom utvecklingen inom kyrkorna på många sätt redan överensstämmer med barnkonventionens rekommendationer lade kyrkorna i Svenska Ekumeniska Nämnden tillsammans med Sveriges Kristna

Ungdomsråd och andra frivilligorganisationer i sitt remissvar på barnkonventionen stor vikt vid att peka på vilka uppgifter samhället liksom kyrkor och trossamfund kan ha i ett socialt perspektiv. »Kyrkorna betonar att det är viktigt att man arbetar vidare i Sverige med frågorna om fosterdiagnostik, genforskning/genteknik och abortlagstiftning». ⁵⁹ I ett särskilt miljömanifest, utfärdat av Svenska kyrkans biskopar 1989, alltså samma år som barnkonventionen antogs i FN men före det att Sverige undertecknat konventionen, uppmanade biskoparna »kyrkorna att delta i ansvarsfulla familjeplaneringsprogram. Vi uppmanar Sveriges regering att ytterligare stödja WHO:s mödrahälsovård och UNICEF, FN:s barnfond, som satsar på familjens livskvalitet». ⁶⁰

Stark kritik har från trossamfunden riktats mot Sveriges behandling av flyktingbarn. ⁶¹ Ett av de mest omtalade projekten för att markera kyrkornas engagemang i Sverige för utsatta barns rätt och bästa genomfördes som bekant 2004–2005 som en protest mot den svenska statens flyktingpolitik. Utgångspunkt var en sedan då lång diskussion i Sverige om tiden för handläggning av asylärenden. Familjer fick vänta länge på besked om att få stanna och inte minst barnen drabbades hårt. Särskild uppmärksamhet väckte de barn som sjunkit djupt in i apati och inte längre var kontaktbara. Lennart Molin, då ställföreträdande generalsekreterare i Sveriges Kristna Råd (SKR), fann skilda förklaringar till det stora understöd som uppripar fick:

- att det i det svenska samhället alltjämt finns ett värdesystem, som protesterar mot att inte de barn som man uppfattar som oskyldiga offer för ett administrativt system fick den hjälp de behövde.
- att det här rörde sig om ett problem som inte bara upprörde kyrkligt engagerade utan också politiker och pressen. Särskilt hänvisade man till FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna när man argumenterade för förändringar.

⁵⁹ *Barns och ungdomars rättigheter* 1992, s. 10.

⁶⁰ *Jorden är Herrens* 1989, s. 17.

⁶¹ *Barns och ungdomars rättigheter* 1992, s. 10.

- att de ekumeniska organisationerna gick stärkta ur striden och fick ett ansikte. Inte bara kristna trossamfund utan också t.ex. Sveriges Muslimska Råd engagerade sig för uppropet.
- att de kristna kyrkorna efter år 2000 stod i ett annat förhållande till staten än tidigare. Genom denna friare ställning hade de möjlighet – och också förpliktelse – att demonstrera och agera mot sådant som man funnit orättfärdigt och ge sin offentliga mening till känna.

Man kan undra över varför inte barnkonventionen nämns. Under alla förhållanden avspeglar påskuppprop(ri)et en solidaritetskänsla som inte bara omfattar kristna utan människor med skilda bakgrunder.

Inför årsmötet 2007 påpekade SKR att »[b]arns situation och behov måste särskilt uppmärksammas. Därför vill vi att:

Barns egna asylskäl tas på allvar

Barn som vistats länge i Sverige beviljas uppehållstillstånd

Barn utan uppehållstillstånd ges rätt till skolgång

Barn aldrig används som tolkar för sina föräldrar i svåra samtal

Därför uppmanar vi varandra att:

Sätta barnen i centrum och särskilt de barn som tvingats på flykt.⁶²

I november 2009 upprepade SKR sin kritik mot svensk flyktingpolitik. Rapporten har publicerats på SKR:s hemsida. Bland annat konstaterar man på hemsidan att »det finns bristande humanitära hänsyn, framförallt när det gäller barn. Därför bör barnkonventionen införas som nationell lag».⁶³ I SKR:s yttrande över betänkandet »Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas» fastslår SKR att FN:s barnkonvention gör det tydligt att de rättigheter som ges barn i

⁶² *Detta vill vi! Kyrkorna och migrationsfrågorna.* Förslag till SKR:s årsmöte april 2007. Stencil.

⁶³ <http://www.skr.org>; se vidare *Skilda världar – kyrkornas verklighetsbeskrivning av det som brister i det svenska asylsystemet*, s. 35–42.

enlighet med barnkonventionen även gäller barn som vistas i landet utan tillstånd.⁶⁴

Vikten av att känna till barnkonventionen understryks i Barns och ungdomars rättigheter:

Först då alla känner till FN:s Barnkonvention och vad den står för, kan den få någon egentlig betydelse. Jag har som kristen inte hittat något i konventionen som jag inte kan stå för. Grundtanken är människans, barns lika värde. – Fortfarande behöver vi läsa berättelsen om hur Jesus tillrättavisade lärjungarna: »Låt barnen komma till mig och hindra dem inte.» – Som kristna har vi skyldighet att också i dag följa Jesu uppmaning. Att göra något för de minsta i vår värld är vad barnkonventionen handlar om. – Du och jag måste hjälpa till.⁶⁵

Sammanfattning

Barnkonventionens formuleringar och bindande överenskommelser för de stater som ratificerat den har visat sig tillämpliga på barnarbetet i trossamfunden i frågor som gäller tillhörighet och medbestämmande, om gudstjänstlivets utformning, om kristen trosundervisning och socialt och diakonalt ansvarstagande. Undersökningen har visat att kristna trossamfund i Sverige i flertalet frågor tillämpat överenskommelserna i barnkonventionen inte sällan långt tidigare än när barnkonventionen antogs. Pågående debatt om demokratisering och ökad kunskap och medvetenhet om barns möjligheter att bilda sig egna uppfattningar har medverkat till detta. Barnkonventionens definition av barn 0–18 år och synen på barn som individer under kontinuerlig utveckling och mognad har ytterligare understrukt vikten av att särskilt ungdomar i 12–18-årsåldern ges rätt att i ökande grad bestämma över sin trostillhörighet och påverka beslut inom sitt trossamfund utan att för den skull föräldrarna kan undandra sig sitt ansvar.

I Sverige pågår en diskussion om att göra barnkonventionen till

⁶⁴ Sveriges Kristna Råd 2008.

⁶⁵ *Barns och ungdomars rättigheter*, 1992, s. 13; Ellen Kronberg, Frälsningsarmén.

svensk lag. Det skulle menar många ge de rekommendationer som ges i dokumentet en starkare ställning som förpliktande. Med eller utan ställning som svensk lag är det självklart att inte minst kristna trossamfund har särskilda förpliktelser, grundade i en kristen tro och etik, som tillmäter barnet en central betydelse. En viktig uppgift är att omsätta denna tro i omhändertagandet av egna barn men att också bidra till och verka för att utsatta barns rätt och bästa i omvärlden tas på allvar, nationellt och internationellt. Ett genomtänkt funktionellt samspel mellan barns formella rätt till medlemskap eller icke-medlemskap, rätt till ett gudstjänstliv utifrån egna förutsättningar, rätt till trosundervisning i ett brett perspektiv och rätt till diakonal och social omsorg kan forma ett samspel som tar hänsyn både till grundläggande tankar i kristen tro och till barnkonventionens rekommendationer om att »utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga».

Summary

The UN General Assembly adopted the Convention on the Rights of the Child in 1989. This essay studies how Christian denominations – primarily the Church of Sweden, the Swedish Mission Covenant Church and the Catholic Church – organized their activities for children and youth aged 0–18 in response to the Convention.

The study applies a theological-functional perspective, which means that formal regulations of church membership and democratic principles are discussed. In addition, the study investigates how the church service is organized to relate to the religious education and development of children and youth, as well as how programs for Christian education can be designed and how churches can be inspired to take on social welfare responsibilities.

This study has shown that the Christian denominations in Sweden have been following the guidelines in the UN Convention on the Rights of the Child, in many cases long before the Convention was adopted in 1989. A continuing debate on democratization in the denominations, as well as the increase of knowledge during the latter

part of the twentieth century of the rights of children to form their own understanding of religious faith, has contributed to progress in this area.

The Convention's definition of children as being 0–18 years old and the view that children are developing individuals, has further emphasized the importance of recognizing that they – especially young people 12–18 years old – should have the right to decide which denomination they want to be a member of and to increasingly be able to influence decisions made in their chosen denomination.

Thus, implementation of the following rights: 1) the right to choose church membership or refrain from it, 2) the right to participate in church services according to one's own abilities, 3) the right to religious education from a broad perspective, as well as 4) the right to receive social welfare and the opportunity to develop one's own social responsibility for others, can form a functional interaction which takes into consideration both the fundamental principles of the Christian faith and the UN Convention on the Rights of the Child.

Keywords: UN Convention on the Rights of the Child, Swedish Christian denominations, a theological-functional perspective, church membership, church services, religious education, social welfare, social responsibility.

Litteratur

- Alla Olika Alla Lika, <http://www.aol.se> (hämtad 2010-05-16).
- Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter, 2009. Stockholm.
- Barns och ungdomars rättigheter. Ett gemensamt ansvar för FN-konventionen*, 1992. Vad säger kyrkorna, 4. Stockholm.
- Berglund, C., 1999, *Vilken färg har vinden? Om barns roll och rätt i kyrka och samhälle*. Stockholm.
- Dela liv. Inspiration och fördjupning i konfirmandarbetet*, 2008. Stockholm
- Detta vill vi! Kyrkorna och migrationsfrågorna*. Förslag till SKR:s årsmöte april 2007 [stencil].
- ECPAT Sverige, »Medlemsorganisationer», <http://www.ecpat.se/> >Om ECPAT, >Vilka är vi?, >Medlemsorganisationer (hämtad 2010-05-16).
- Equumenia, <http://www.equumenia.se/> (hämtad 2010-05-16).
- Evertsson, A. J., 2009, »Leksaker i himmelriket? Om barn och psalmer». *TellUs: Kristianstads Kyrkliga Tidning*, årg. 5, nr 4, s. 14-15, 26.
- Församlingsordning och stadgar*. Antagen av Orsa Missionsförsamling, 17 mars 2002 [stencil].
- Häkansson, G., 1995, »Barns rätt i ett internationellt juridiskt perspektiv». S.-Å. Selander & R. Larsson (red.), *Barns rätt i kyrkor och samfund*. Religio: Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund, 45. Lund, s. 17-27.
- I dialog med barn. Grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0-14 år*, 1999. Svenska kyrkans församlingarnas nämnd. Uppsala [stencil].
- Jorden är Herrens. Ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar*, 1989. [Uppsala].
- Katolska kyrkans katekes*, 2000. 2 rev. uppl. Vejbystrand. (Avdelningen om konfirmationen tillgänglig elektroniskt: http://www.katoliknu.se/html/sacr_kkk_knf.htm).
- Key, E., 1900 [nyutg. 1996], *Barnets århundrade*. Stockholm.
- Konstitution för Svenska Missionskyrkan (tidigare kallad Svenska Missionsförbundet)*, 2009. Trons grund och innehåll, grundsatser och kyrkoordning antagna av Svenska Missionskyrkans generalkonferens 1999, kyrkokonferens 2000. Elektroniskt: <http://www.missionskyrkan.se/upload/3852/konstitution.pdf> (hämtad 2010-05-15).
- Kyrka på samiska*, 2004. Svenska Missionskyrkan, SMU, i Övre Norrlands Distrikt [stencil].
- Kyrkans utbildning. Förutsättningar och principer*, 1978. Ett arbetsmaterial utgivet av Svenska kyrkans utbildningsnämnd. Stockholm.
- Kyrkolagen 1686, i: Wetterberg, G. *Handbok i kyrkolagsfarenhet*. 7 uppl, 1956. Lund, s. 1-69.
- Kyrkoordningen: *Kyrkoordning med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*, 1999. Stockholm.
- Kyrkovisor för barn*, 1960. Stockholm.

- Kyrksång*, 2001. Stockholm.
- Lag om trossamfund 1998:1593, 1: *Kyrkoordning med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*, 1999. Stockholm, s. 268–272.
- Larsson, R., 2009, artiklar i: H. Zipernovszky & C. Gustavsson (red.), *Religionspedagogiska reflektioner: skriven av och för Rune Larsson inför hans 75-årsdag*. Umeå.
- Melin, M., 1988, *Jag vill tala med Gud. Bönbok för små och stora*. 6 omarb. uppl. Stockholm.
- MITTI ALLT*, beställningssida för CD-inspelning, <http://web.comhem.se/~u18344626/mia.htm> (hämtad 2010-05-16).
- Nisser, P.-O. (red.), 1987, *Vår nya psalmbok*. Stockholm.
- Normalstadgar för SMU-förening*, 2008. Antagna av SMU:s riksmöte 1973 med ändringar senast under SMU:s riksmöte 2008. Elektroniskt: [http://www.equmenia.se/upload/om equmenia eq/stadgar och policy/Normalstadgar för SMU 2008.doc](http://www.equmenia.se/upload/om%20equmenia%20stadgar%20och%20policy/Normalstadgar%20för%20SMU%202008.doc) (hämtad 2010-05-15).
- Nya barnpsalmboken*, 2001. Örebro.
- Pernler, S.-E., 1995, »Barnets rätt i ett kyrkorättsligt perspektiv.» S.-Å. Selander & R. Larsson (red.), *Barns rätt i kyrkor och samfund*. Religio: Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund, 45. Lund, s. 47–51.
- Psalmer och sånger för barn för bruk i skola och söndagsskola*, 1953 [1940]. 9 uppl. Stockholm.
- Pueri Cantores Sverige, <http://puericantores.se> (hämtad 2010-05-16).
- Regeringskansliet, »Kyrkovalet 2001», <http://www.sweden.gov.se/sb/d/5716/a/47397> (hämtad 2010-05-16)
- Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*, 2008. Stockholm.
- Selander, S.-Å., 1982, *Religionsundervisning för hela människan: analys av samspelet samhälle, människosyn, innehåll och metoder i religionsundervisningen i Sverige*. Lunds universitet, Lärarhögskolan i Malmö, Rapport 1982:22. Malmö.
- Selander, S.-Å., 1986, *Livslångt lärande i den svenska kyrkoförsamlingen. Fleninge 1820–1890*. Diss. Lunds universitet. Uppsala.
- Selander, S.-Å., 1994, »Kyrko- och samfundsvetenskap. Om kärna och forskningsperspektiv.» S. Hidal, L. Haikola & S. Norin (red.), *Mellan tid och evighet. Festskrift till Bo Johnson*. Religio: Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund, 42. Lund, s. 185–202.
- Selander, S.-Å., 2001, »Rättsteologi och skolpolitik.» L. Christoffersen (red.), *Samfundsvetenskapliga syn på det religiösa*. København, s. 101–117.
- Selander, S.-Å., 2007, »Från ungdomsvård till ansvarstagande, från fostran till delaktighet.» »På en gång så djupt och så vitt som möjligt». *Om kyrkligt ungdomsarbete i Lunds stift 1908–1975*. Stiftshistoriska Sällskapet i Lunds stift, Årsbok. Lund, s. 155–313.
- Skilda världar – kyrkornas verklighetsbeskrivning av det som brister i det svenska asylsystemet*. Rapport sammanställd av Agneta Gustavsson. Sveriges Kristna Råd, 2009. Elektroniskt: http://www.skr.org/download/18.8615c78125078c8d3380002685/Skilda+Världar_Web.pdf (hämtad 2010-05-17).

- Stockholms Katolska Stift, »Barn- och ungdomsverksamhet i stiftet», <http://www.katolskakyrkan.se/1.0.1.0/31/1/> (hämtad 2010-05-16).
- Storm, E. C., 2006, »Barnpsalmer idag». *Årsbok för Svenskt Gudstjänstliv*, 81. Skellefteå, s. 84-107.
- Svenska kyrkan, »Dopet och FN:s barnkonvention», <http://svkwebprod.svenskakyrkan.se/default.aspx?di=44194> (hämtad 2010-05-16).
- Svenska kyrkan, kyrkomötet 2009. Elektroniskt: <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?di=253085&ptid=0> (hämtad 2010-05-16).
- Svenska Kyrkans Gosskör föörening, <http://www.gosskor.se> (hämtad 2010-05-16).
- Svenska Kyrkans Unga, <http://www.svenskakyrkansunga.org> (hämtad 2010-05-16).
- Sveriges Kristna Råd, 2008, *Yttrande över betänkandet Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas* 2008-05-22. Elektroniskt: <http://www.skr.org/press/remissyttranden> (hämtad 2010-05-15).
- Sveriges Unga Katoliker, <http://www.suk.se> (hämtad 2010-05-16).
- Troligt, <http://www.michaelhjelt.se/2006/Troligt/troligt.html> (hämtad 2010-05-16).
- Ung i gudstjänst: projekt i Lunds stift september 2005-mars 2006*, [u.å.]. Svenska kyrkan, Lunds stift. Lund. Elektroniskt: <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=100243&did=43992> (hämtad 2010-05-15).